AUI, secțiunea III e, Lingvistică, tomul LIV, 2008

O descriere structurală sincronică nouă a formelor flexionare de imperativ

de
PETRU ZUGUN

L'article propose un nouveau type de description structurale synchronique des formes flexionnelles du mode impératif. Le principe général de description fait appel à la forme et à la fonction et envisage les différences phonologiques entre les formes flexionnelles qui appartiennent à la même catégorie grammaticale.

În gramaticile limbilor romanice şi germanice (dar, în continuare ne referim, prioritar, la română), descrierea structurală sincronică a formelor flexionare verbale este realizată în două feluri: în cazul celor „sintetice" se face apel numai la morfemele componente, nu şi la alte forme flexionare, nici la etimologia lor (externă) – astfel, forma de perfect simplu 1 plural rom. *adunarăți* este segmentată în radicalul *adun-* şi gramemul *-arăți*, acesta în *a* sufix de perfect, *-ră* – desinență de plural şi *-ți* desinența de persoană –, pe cînd în cazul celor „compuse" (sau „supracompuse") pe primul plan stă etimologia (care este internă), adică raportarea la alte forme flexionare, diferite funcțional şi formal de aceea descrisă – astfel, forma de „perfect compus" *ați adunat* este prezentată ca fiind formată din „verbul auxiliar" *ați* de indicativ prezent (formă specifică de auxiliar) a lui *avea* – sau motivabilă – şi participiul *adunat*, invariabil în gen şi număr, şi numai uneori, şi pe plan secundar, precizîndu-se că *-ți* este desinență de persoana a 2-a plural.

Considerăm că această scindare a modalității de descriere a formelor flexionare verbale nu este justificată, din următoarele motive: a) ca şi *adunarăți*, *ați adunat* etc. reprezintă o valoare specifică, diferită atît de *ați* – formă inexistentă, de altfel, ca valoare utilizabilă, independent, în propoziții – cît şi de *adunat*, fapt pentru care definițiile celor trei unități (chiar patru, dacă *ați* este divizibil în două morfeme: *a-* pentru timp, *-ți* pentru persoană şi număr) sînt total diferite, neraportate unele la altele, iar dacă raportarea se realizează, se pot constata doar omoniomii morfologice, nimic altceva; b) numai în planul *vorbirii*, deci în acela al utilizării normate a *limbii*, imixtiunea precizată este posibilă, în planul inventarului de forme flexionare, această imixtiune fiind la fel de imposibilă ca şi în *adunarăm*, iar descrierea structurală a formelor ale *limbii* are preeminență în raport cu funcționarea lor în vorbire[1]; c) în situațiile în care descrierea structurală sincronică, care nu trebuie să facă apel la etimologie, diferă de aceea diacronică, care pune pe primul plan etimologia (externă sau internă), trebuie precizat expres care perspectivă, sincronică sau diacronică, stă la baza descrierii, iar dacă perspectiva este – cum poate şi trebuie să fie – exclusiv sincronică, apelul la descrierea diacronică nu-şi are rostul.

[1] Vezi lucrările noastre *Cuvîntul. Studiu grammatical*, ediția a II-a revăzută, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza" Iaşi, 2003 şi *O nouă modalitate de descriere structurală a formelor flexionare compuse*, în „Analele Universității «Alexandru Ioan Cuza» din Iaşi", secțiunea III.e, Lingvistică, tomul XXVI, 1980, p. 39-53.

BDD-A2520 © 2008 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:59 UTC)

2. Susţinem în consecinţă că la descrierea structurală sincronică a formelor flexionare (verbale, dar nu numai verbale) trebuie adoptată una şi aceeaşi modalitate de descriere, *şi* aceasta nu poate fi altceva decît modalitatea utilizată pentru *adunarăţi* etc., deci modalitatea care face apel numai la funcţii şi la forme, nu şi la etimologie, chiar dacă aceasta este internă. Am adoptat această tehnică la descrierea „formelor flexionare compuse", deci de indicativ, conjunctiv şi optativ, şi o adoptăm acum şi la imperativ, mod ale cărui forme flexionare literare sînt, inadecvat, raportate, în gramaticile tuturor limbilor flexionare, la forme flexionare ale altor moduri, mai ales indicativ – pentru imperativul negativ 2 plural sau la infinitiv, pentru imperativul negativ, persoana 2 singular[2], raportări necesare numai pentru constatarea de omonimii (dacă eliminăm diferenţa de intonaţie, afirmativă-exclamativă, funcţională, deci morfematică), dar uneori se fac referiri şi la conjunctivul prezent. Acest fel de descriere nu are specific de descriere structurală sincronică.

În consecinţă, principiul general de descriere va fi următorul: precizarea diferenţelor fonologice între formele flexionare aparţinînd uneia şi aceleiaşi categorii gramaticale, acest principiu reflectînd mentalitatea vorbitorului comun, care, selectînd, neconceptual, formele flexionare potrivit necesităţilor de comunicare şi sistemului limbii, le raportează numai la opoziţiile interne corespunzătoare aceleiaşi categorii gramaticale, nu şi la cele ale altor categorii. Pentru forma de singural imperativ contează numai cea de plural corespunzătoare, şi invers, iar pentru forma negativă – numai aceea afirmativă, şi invers, iar pentru forma negativă – numai aceea afirmativă, şi invers, nimic altceva. În laboratorul său lingvistic, lingvistul poate face orice raportări, de tip sincronic sau de tip diacronic, avînd însă conştiinţa că ele nu au corespondent în *energhia* vorbitorului comun, nelingvist.

A. Numărul

Bazaţi pe inventarul de verbe ale căror forme flexionare sînt descrise de Valeria Guţu-Romalo, am identificat următoarele diferenţe fonologice între cele două forme flexionare, una de singular şi cealaltă de plural, în ordinea celor patru conjugări tradiţionale. La ele se adaugă alternanţele fonologice şi accentul (la care nu ne referim). La diatezele activă şi reflexivă, aceste diferenţe sînt numai postradicale.

La forma afirmativă

1. sg. - *ă* *adună*, *suflă*, *dă*
   pl. *-aţi*, în: *adunaţi*, *suflaţi*, *daţi* ş.a.

2. sg. - *ează* *vizitează*, *precizează*, *veghează* (*-ază*)
   pl. - *aţi*, în: *vizitaţi*, *precizaţi*, *vegheaţi* ş.a.

3. sg. - *ie* *apropie*, *sperie*
   pl. *-aţi*, în: *apropiaţi*, *speriaţi* ş.a.

4. sg. *-ai* *stai*
   pl. *-aţi*, în: *staţi*

[2] Chiar dacă imperativul românesc nu are forme diferite după persoană, indicaţia „persoana a 2-a" nu poate lipsi din descrierea lor, fiind impusă de desinenţele care o exprimă şi de definiţia acestui mod.

BDD-A2520 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:59 UTC)

5. sg. *-încă* *mănîncă*
pl. *-caţi*, în: *mîncaţi*

6. sg. *-ø* *iaø-*
pl. *-aţi*, în: *luaţi* (alomorfi radicali sînt *ia-* şi *lu-*)

7. sg. *-i* *vezi*, *pari*
pl. *-eţi*, în: *vedeţi*, *păreţi* ş.a.

8. sg. *-i* *rămîi*
pl. *-neţi*, în: *rămîneţi* (radicalul este *rămî-*)

9. sg. *-ø* *taci*, *zaci*, *treci*, *plîngi*
pl. *-eţi*, în: *tăceţi*, *zăceţi*, *treceţi*, *plîngeţi* ş.a.

10. sg. *-ø* *beaø*, *vreaø*
pl. *-ţi*, în: *beţi*, *vreţi* ş.a.

11. sg. *-ø* *duø*, *făø*, *ziø*
pl. *-ceţi*, în: *duceţi*, *făceţi*, *ziceţi* ş.a

12. sg. *-e* *alege*, *fierbe*, *arde*
pl. *-eţi*, în: *alegeţi*, *fierbeţi*, *ardeţi* ş.a.

13. sg. *-i* *dormi*, *mori*, *ieşi*, *fii*, *sari*
pl. *-iţi*, în: *dormiţi*, *muriţi*, *ieşiţi*, *fiţi*, *săriţi* ş.a.

14. sg. *-ie* *chinuie*, *jeluie* (alomorf: *e*)
pl. *-iţi*, în: *dormiţi*, *jeluiţi* ş.a.

15. sg. *-ă* *sprijină*, *vină*
pl. *-iţi*, în: *sprijiniţi*, *veniţi* ş.a.

16. sg. *-eşte* *citeşte*, *alcătuieşte* (alomorf: *-ieşte*)
pl. *-iţi*, în: *citiţi*, *alcătuiţi* ş.a.

17. sg. *-ăşte* *hotărăşte*
pl. *-îţi*, în: *hotărîţi* ş.a.

18. sg. *-ø* *fugi*, *vin*
pl. *-iţi*, în: *fugiţi*, *veniţi*

19. sg. *-ø* *vino*
pl. *-iţi*, în: *veniţi*

20. sg. *-i* *ai*
pl. *-veţi*, în: *aveţi*

BDD-A2520 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:59 UTC)

La diateza reflexivă, desinenţa (prin funcţie, nu şi prin poziţie prefinală) se interpune între radical şi pronumele reflexive.

sg. *-ă* *spală-te*
pl. *-aţi*, precum în: *spălaţi-vă* ş.a.

sg. *-ø* *iaø-te*
pl. *-aţi*, precum în: *luaţi-vă* ş.a.

sg. *-e* *alege-te*
pl. *-eţi*, în: *alegeţi-vă* ş.a.

sg. *-ă* *sprijină-te*
pl. *-iţi*, în: *sprijiniţi-vă* ş.a.

sg. *-eşte* *citeşte-te*
pl. *-iţi-*, în: *citiţi-vă* ş.a etc.

La diateza pasivă, expresia numărului este redundantă, prin desinenţele discontinue (care cumulează extraradicale: şi expresia categoriei gramaticale a genului) extraradicale:

sg. *-i-…ø* *-i- …-ă*
pl. *-ţi-…-i* (masculin), *-ţi-… -e* (feminin),
în *fii blestematø* *fii blestemată*
fiţi blestemaţi, respectiv *fiţi blestemate*

fii binevenită
fiţi bineveniţi
sau
fiţi alesø
fiţi aleşi ş.a.,

morfemul de diateză fiind *fi-*, iar segmentele postradicale *-at-*, *-aţ-*, *-it-*, *-iţ-*, *-s-*, *-ş-* reprezentîndu-le pe cele de participii, neutralizate.

Observaţii

1. Desinenţele de singular sînt foarte numeroase şi sub raport fonologic – la ele adăugîndu-se desinenţa *-ø-*, pe cînd cele de plural au partea de început variabilă, (*-ă-*, *-e-*, *-ează-*, *-eşte* etc.), iar partea finală – constantă (*-ţi*), la nici un alt mod neputînd reîntîlni acest fapt. Multe dintre cele de singular sînt specifice (*-ează*, *-este*, *-încă* şi *-o*, între ele), numai *-veţi* şi *-ceţi*, de plural, fiind surprinzătoare.

2. Toate desinenţele de plural sînt polifonematice, dar majoritatea celor de singular sînt monofonematice.

3. Fonemele vocală care precedă consoana *-ţ* (la plural) fac parte din desinenţă, nu sînt sufixe gramaticale (de timp), la imperativ neexistînd opoziţii interne pentru categoria timpului, astfel că în structura formei flexionare de imperativ nu este ocurent un morfem pentru această categorie gramaticală (situaţie diferită de aceea de la indicativ prezent etc.).

4. La diateza reflexivă, numărul este exprimat, redundant şi de morfemul de diateză *-te* (singular) şi *-vă* (plural).

BDD-A2520 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:59 UTC)

5. Referinţa la participiu, în cazul formelor flexionare de diateză pasivă, este nefuncţională, deci inadecvată.

6. Admitem că soluţiile tradiţionale de descriere sînt mai economice decît soluţia propusă de noi, pe care o considerăm însă a fi cea mai adecvată la realitatea limbii.

La forma negativă

La diateza activă

1. sg. *-a* *nu aduna*, *nu vizita*, *nu lua*
   pl. *-aţi*, în: *nu adunaţi*, *nu vizitaţi*, *nu luaţi* etc.

2. sg. *-a* *nu tăcea*
   pl. *-eţi*, în: *nu tăceţi*

3. sg. *-e* *nu merge*, *nu trece*, *nu duce*
   pl. *-eţi*, în: *nu mergeţi*, *nu treceţi*, *nu duceţi* ş.a.
   popular:
   sg. *-ø* *nu du*, *nu fă*, *nu zi*
   pl. *-ceţi*, în: *nu duceţi*, *nu faceţi*, *nu ziceţi*

4. sg. *-ea* *nu vedea*, *nu rămînea*, *nu avea*
   pl. *-eţi*, în: *nu vedeţi*, *nu rămîneţi*, *nu aveţi*

5. sg. *-i* *nu fugi*, *nu veni*
   pl. *-iţi*, în: *nu fugiţi*, *nu veniţi* ş.a.

6. sg.*-î* *nu hotărî*, *nu urî*
   pl.*-îţi*, în: *nu hotărîţi*, *nu urîţi* ş.a.

La diateza reflexivă, numărul este exprimat, cumulat cu morfemul de diateză, precedă radicalul, este interpus între acesta şi morfemul *nu*,_exprimat redundant, şi prin desinenţele postradicale şi finale, în:

1. sg. *te ...-a* *nu te spăla*, *nu te lua*
   pl. *vă ...-aţi*, în: *nu vă spălaţi*, *nu vă luaţi* ş.a.

2. sg. *te …-i* *nu te privi*, *nu te potrivi*
   pl. *vă …-iţi*, în: *nu vă priviţi*, *nu vă potriviţi* ş.a.

La diateza pasivă

1.sg. *-ø…atø* *nu fi blestematø*, *nu fi privit*, *nu fi ales*
   pl. *-ţi…-aţi* *nu fiţi blestemaţi*, *nu fiţi priviţi*, *nu fiţi aleşi*
(masculin),

2. sg. *-ø…-ată*
   pl. *-ţi...-ate*

desinenţele finale cuprind, cumulat, şi opoziţia de gen, segmentele fonologice *-aţ-*, *-iţ-*, *-s-*, *-ş-* interpuse între radical făcînd parte din ele.

Observaţie

1. *Mutatis mutandi*, observaţii anterioare pot fi reluate şi aici.

B. Categoria gramaticală a atitudinii, avînd opoziţie internă afirmativ – negativ (prohibitiv), exprimată prin ø – *nu*.

BDD-A2520 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:59 UTC)

În lucrările citate la note am admis existența acestei categorii gramaticale în cazul tuturor părților de vorbire (verb, substantiv, pronume, numeral, adjectiv) din ale cărei forme flexionare face parte morfemul (grammatical) *nu*, opus morfemului zero (*nu citi –ϕciteşte*, *nu vecinul – ϕvecinul*, *nu el – ϕel*, *nu cinci – ϕcinci* etc.). Această categorie gramaticală trebuie admisă cel puțin pentru verbul la imperativ, şi chiar din perspectiva morfologiei tradiționale, care a recunoscut dintotdeauna formele lui flexionare de *negativ*, odată cu formele flexionare de *afirmativ*[3]. Vom numi celor două morfeme gramaticale care o exprimă *morfeme de atitudine*.

Nu este implicat morfologic şi funcția lui trebuie recunoscută în cadrul unei categorii gramaticale specifice (din perspective contrară, nu există, teoretic, imperativ negativ).

Definiție. Atitudinea este categoria gramaticală verbală prin care locutorul solicită alocutorului sau alocutorilor fie comportament activ, fie comportament prohibitiv. *Opoziția internă* a acestor categorii gramaticale este binară şi constă din doi termeni, *afirmativ* şi *negativ*, primul fiind exprimat de morfemul zero, iar al doilea de morfemul *nu*, ambii putînd fi secondați de alte morfeme (alternanțe fonologice, accent, topică ş.a.).

În continuare, referința se face numai la formele de singular, specifice structural, fiindcă cele de plural nu ridică aspecte specifice (structura lor implică numai formula *ϕ-…-ați/-eți/-iți/-îți* pentru afirmativ, şi *nu-…-ați* etc. pentru negativ).

La diateza activă

1. afirmativ *ϕ-…-ă* *ϕadună, ϕcalcă*, *ϕcîntă*
   negativ *nu- …-a*, în: *nu aduna*, *nu călca*, *nu cînta* ş.a.

2. afirmativ *ϕ-…-ează* *ϕvizitează, ϕraportează*
   negativ *nu-…-a*, în: *nu vizita*, *nu raporta* ş.a.

3. afirmativ *ϕ-…-i* *ϕpari*, *ϕvezi*, *ϕvrei*
   negativ *nu-…-ea*, în: *nu părea*, *nu vedea*, *nu vrea* ş.a.

4. afirmativ *ϕ-…ϕ* *ϕtaci*, *ϕcurgi*
   negativ *nu-…-a/-ea/-e*, în: *nu tăcea*, *nu curge* ş.a.

5. afirmativ *ϕ-…-e* *ϕprinde*
   negativ *nu-…-e*, în: *nu prinde* ş.a.

[3] Recunoaşterea se explică prin caracterul particular al structurii formei de singular (continuate din latina populară), în care este implicată, neobişnuit, forma de infinitiv prezent activ, formă diferită de aceea de plural corespunzătoare, în care omonimia cu forma de indicativ pare normală. Dacă şi forma de singular ar fi omonimă cu cea de indicativ, este foarte probabil că descrierea ei structurală sincronică nu ar mai fi fost raportată la etimologia externă (la aceasta este raportată, uneori, şi forma de plural). Amintim că şi forma de persoana a 2-a plural are la bază (originar) forma corespunzătoare de infinitiv prezent activ, desinența *-ți* explicîndu-se prin analogie – extindere, de la indicativ şi conjunctiv prezent.

BDD-A2520 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:59 UTC)

6. afirmativ *ø-…-i* *øauzi*
negativ *nu-…-i*, în: *nu auzi*

7. afirmativ *ø-…ø-* *øfugi*
negativ *nu-…-i*, în: *nu fugi*

8. afirmativ *ø-…-eşte* *øciteşte*, *øpăzeşte*
negativ *nu-…-i*, în: *nu citi*, *nu păzi* ş.a.

9. afirmativ *ø-…-ă* *øcoboară*
negativ *nu-…-î*, în: *nu coborî* ş.a.

10. afirmativ *ø-…-ăşte* *øhotărăşte*
negativ *nu-…-î*, în: *nu hotărî* ş.a.

11. afirmativ *ø-…-i* *øai*
negativ *nu-…-vea* *nu avea*
popular *ø-…ibi* *øaibi*
nu-…-ea *nu avea*

12. afirmativ *ø-…-ø* *øduø*, *nu făø*, *nu ziø*
negativ *nu-…-ce* *nu duce*, *nu face*, *nu zice*
popular *nu-…-ø* *nu duø*, *nu fă*, *nu ziø*

13. afirmativ *ø-…-încă* *ø mănîncă*
negativ *nu-…-a*, în: *nu mînca*

Pot fi identificate şi alte opoziţii morfematice.

Observaţii

1. Morfemele segmentale ale categoriei atitudinii sînt extradicale şi discontinue fiind alcătuite din două părţi, una preradicală (proclitică) şi alta postradicală (enclitică), prima fiind, constant, ø- pentru afirmativ, respectiv pentru negativ, iar a doua fiind variabilă, alcătuită din foneme şi grupări de foneme, majoritar vocalice, fiind asfel specifice. În majoritatea (nu în totalitatea) cazurilor, partea postradicală este omonimă cu aceea corespunzătoare de la indicativ şi conjunctiv (dar nimic mai mult).

2. Admitem şi acum că descrierea tradiţională a acestor forme flexionare este mai economică decît a noastră, dar susţinem în continuare că ea nu are caracter structural primordial, aşa cum are însă descrierea noastră, în care se consideră că fiecare formă flexionară (de imperativ, aici) reprezintă o grupare de morfeme, divizibilă după funcţia structurală a semnelor din care este formată.

***

Considerăm că descrierea structurală sincronică a fomelor flexionare ale modului imperativ românesc propusă de noi, corespunde, prin perspectivă şi prin amploare, în mai mare măsură, realităţii gramaticale, decît descrierile anterioare.

La diateza reflexivă, în structura formelor pentru pozitiv, morfemul de diateză este final, postdesinenţial, iar pentru negativ acesta se interpune, atît la singular cît şi la plural, între morfemul de atitudine (*nu*) şi morfemul (preradical) al acestei categorii, în:

BDD-A2520 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:59 UTC)

afirmativ *øspală-te* *øspălaţi-vă*
negativă *nu te spăla* *nu vă spălaţi* ş.a.,

neexistînd alte modificări morfematice (de structură, de topică), în raport cu corespondenţele de la diateza activă.

La diateza pasivă, în structura formelor flexionare se adaugă morfemul segmental al acestei diateze, realizat pozitiv, *fi-*, urmat la forma afirmativă de fonemul *-i*, la singular, şi de gruparea morfematică *-ţi* la plural, iar la forma negativă de morfemul *ø* la singular, sau de aceeaşi grupare fonologică preradicală la plural, partea postradicală fiind amplificată de unul dintre segmentele *-at*, *-ată*, *-ate*, *-itø*, *-ită*, *-iţi* etc. (vezi *supra*, **Numărul**), astfel că cele două forme flexionare ale categoriei atitudunii sînt cele mai complicate, în:

afirmativ *øfii blestematø* etc.
negativ *nu fi blestematø* etc., ş.a., în care *ø – nu* exprimă categoria atitudinii, *fi-*, categoria diatezei, *-i-/-ţi…-atø* categoriile de număr şi gen, iar radicalul *-blestem-* are poziţie intramorfematică gramatical (dar în topica inversă, în *blestemate fiţi – blestemate nu fiţi* are poziţie antemorfematică, iniţială).

BDD-A2520 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:59 UTC)